

צרפת ומזרח הים התיכון: רצה להציל את ביירות, מפסידה בלוב ולבד מול ארדואן

רמי דניאל

ביקורו של נשיא צרפת עמנואל מקרון בביירות לאחר אסון הפיצוץ תואם את מגמת העלייה בפעילות צרפת במזרח הים התיכון, במיוחד בהקשר לוב ובסכסוך הטורקי-יווני-קפריסאי. פעילות זו מהווה ניסיון לבלום את היחלשות השפעתה של צרפת באזור מול תחרות גוברת של שחקנים אחרים. אחרי גל הטרור שפגע בצרפת בעשור האחרון, הים התיכון הפך גם לאזור חיוני במאבקה בתנועות ג'האדיסטיות. אך למרות יתרונות מסוימים, הן בעוצמה הקשה והן בעוצמה הרכה, חוסר תכנון מדיני, ניצול לא יעיל של הכלים שברשותה ושגיאות טקטיות, הובילו לכך שלמרות הצהרותיה הקולניות, צרפת עדיין לא הצליחה לשנות את מאזני הכוחות במזרח הים התיכון. היא נתפסת כעת כאחת המפסידות בסכסוך הלובי והיא נמצאת בעימות חזיתי מול טורקיה בלי שעלה בידה לגייס לצידה מעצמות אירופיות אחרות או בעלות ברית בנאט"ו. למרות מורכבות היחסים בין ישראל לצרפת, בזירות השונות במזרח הים התיכון ישנה זהות אינטרסים בין פריז לירושלים. הכישלונות הצרפתיים עד כה צריכים לכוון להדאיג גם את ישראל.

המדיניות הצרפתית באזור הים התיכון מתבססת על אינטרסים לאומיים ריאליסטיים. צרפת רואה את עצמה כמעצמה מהדרג הראשון באזור בזכות מספר יתרונות. היא המדינה הים תיכונית היחידה אשר יש לה מושב קבע במועצת הביטחון של האו"ם ולרשותה הצבא החזק ביותר בין מדינות האזור. למרות שבשנים האחרונות נתנה צרפת עדיפות לפריסה צבאית באפריקה, כוחות צרפתיים פרוסים גם במספר מוקדים במזרח הים התיכון ומעורבים במבצעים שלה, וכן במבצעים של האיחוד האירופי ושל נאט"ו. בנוסף, צרפת יכולה להישען על עוצמה רכה באזור על בסיס קשרים היסטוריים, גם כי מורכבים, עם שחקנים אזוריים רבים. צרפתית היא שפה מדוברת באוכלוסיות ים תיכוניות שונות, והרשת הדיפלומטית והחינוכית הצרפתית הרחבה באזור משמשת לפריז אמצעי השפעה. ובאחרונה, צרפת מגלה מעורבות גוברת באזור, שאמנם משתלבת במגמה המתמשכת של עניין בתהליכים המתרחשים בו אך גם משקפת רצון אישי של נשיא צרפת, עמנואל מקרון, לקחת חלק משמעותי יותר באותם תהליכים.

ועם זאת, צרפת הפגינה חוסר יעילות מסוים בניצול הכלים שברשותה. למרות מעמדה באו"ם, היא לא הצליחה להשמיע קול משפיע בארגון בקשר לים התיכון, היא נראית מהססת בהפעלת כוחה הצבאי, והמוסדות הצרפתיים באזור סובלים מתת-תקצוב. צרפת גם לא מצאה איזון בין רצונה לפעול בשיתוף פעולה עם מדינות אירופאיות אחרות לבין שאיפתה להגן על חופש הפעולה שלה וצעדיה מעוררים ביקורת בקרב שותפותיה באירופה. מעמדה האזורי של צרפת נפגע מהתפתחויות הקשורות בנוכחות הגוברת של רוסיה ושל סין באזור וכן מעליית משקלן של מעצמות אזוריות - טורקיה ומדינות המפרץ. למרות מספר הצלחות של חברות צרפתיות בודדות, צרפת מפגרת מאחורי גרמניה ואיטליה מבחינת הסחר באזור ומתקשה לשמור על מעמדה הכלכלי אפילו במדינות שבהן הייתה דומיננטית במובן זה. כמו כן, העוצמה הרכה הצרפתית במזרח הים

התיכון נמצאת בתחרות ישירה עם הפעילות היעילה יותר של מדינות כמו אנגליה או במידת מה גרמניה.

דינה של אי-היציבות במזרח הים התיכון לפגוע גם בצרפת. גלי המהגרים המגיעים מחופי אפריקה לאיטליה ומשם למדינות אחרות באירופה מדאיגים את פריז, וחשש כבד במיוחד מעוררת הפעילות הג'יהאדיסטית במדינות האזור, בעיקר אחרי מתקפות הטרור הקשות שספגה צרפת בשנים 2015-2016. לכן מנסה צרפת לפתח אסטרטגיה, שתשתלב בפעילותה הצבאית באפריקה ותסייע "לדחוף" את קבוצות הטרור הרחק משטחה.

לפיכך, המדיניות הצרפתית באזור מבוססת על שתי מטרות עיקריות: ראשית, צרפת רוצה לשמור על מעמדה בים התיכון ואם אפשר אף לשפר אותו. שנית, פריז מנסה לחזק את כל השחקנים האזוריים אשר נראים לה יעילים במאבק נגד הטרור האסלאמי.

ביקורו של מקרון בביירות ב-6 באוגוסט המחיש את מאפייניה של מדיניות זאת. נשיא צרפת היה המנהיג הבינלאומי הראשון שהגיע לזירת האסון. הוא הבטיח שצרפת תעזור ללבנון בשם הקשרים המיוחדים בין שתי המדינות ואף אמר שמדינתו תתאם את הסיוע הבינלאומי ללבנון. מקרון שוחח עם אזרחים, לרוב בצרפתית, שהתחננו אליו שיציל אותם, נפגש עם מנהיגים לבנונים, בכללם נציג חיזבאללה, דרש סדר פוליטי חדש במדינה והבטיח שיחזור ללבנון בספטמבר. הביקור מהווה הצלחה למקרון לטווח הקצר, לפחות מבחינת יחסי ציבור: הוא מיקד את עצמו בלב האירועים וביטא את שאיפת מדינתו למלא תפקיד מרכזי בשיקום לבנון. עם זאת, לא בטוח האם הצלחה זאת תימשך לטווח הארוך. מפגש המדינות התורמות המקוון שהוביל מקרון ב-9 באוגוסט המחיש את מרכזיותה של צרפת אך בה בעת את מגבלותיה. אמנם מקרון הצליח לכנס סביבו נציגים של יותר מ-30 מדינות, בכללם נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ, וכן מנהיגים אזוריים ונציג מסין, אך בלטה היעדרותם של נציגי רוסיה, טורקיה ואיראן, למרות ששלוש מדינות אלה הבטיחו סיוע ללבנון. עוד מוקדם לדעת אם השחקנים המקומיים יסכימו לשתף פעולה עם המעצמה הקולוניאלית הישנה, או אם צרפת תשכנע את המעצמות האחרות לתת לה את המקום המרכזי בשיקום לבנון, שהיא מבקשת לעצמה. ולכן, ייתכן שיווצר פער בין ההצהרות הצרפתיות המרשימות לבין יכולתה האמיתית של צרפת לקבוע עובדות שיבצרו את מעמדה האזורי.

כך קרה בשתי הזירות העיקריות שבהן הורגשה לאחרונה פעילות צרפתית מוגברת: לוב והמשולש הטורקי-יווני-קפריסאי. בלוב ראו ממשלות צרפת בגנרל ח'ליפה חפטר שחקן נחוץ כדי לסלק את הקבוצות הג'יהאדיסטיות. על בסיס זה, צרפת נשארה תומכת מערבית עיקרית של הגנרל בכל שלבי הסכסוך. בסכסוך בין טורקיה לשכנותיה ההלניות ביטאה פריז תמיכה מובהקת בעמדה היוונית והקפריסאית, תוך תפיסה עצמית כמגנה על האינטרסים של חברות האיחוד האירופי באזור. צרפת תומכת, מבחוץ, בפורום הגז של מזרח הים התיכון, היא פרסמה מספר הצהרות גינוי משותפות עם מדינות ים תיכוניות אחרות נגד הפעילות הטורקית שם, ובנוסף הגבירה את נוכחותה הצבאית בקפריסין. אלא שעד כה, המדיניות הצרפתית בשתי זירות אלה לא נשאה פרי. לא היה די בתמיכה הצרפתית כדי להביא לניצחון חפטר והגנרל הלובי אף ספג תבוסות קשות מכוחות ממשלת ההסכמה הלאומית של פאיז סראזי. תבוסות אלה נתפסו גם כהפסדים טקטיים

לצרפת. במקביל, האסרטיביות הצרפתית בענייני הגז הים התיכוני לא ריסנה כלל את הפעילות הטורקית באזור.

אירועים אלה הביאו את ממשלת צרפת למקום לא פשוט, במיוחד מול אנקרה. העמדה הצרפתית בסכסוך הלובי העמידה אותה בקו הראשון נגד טורקיה, שהיא בעלת ברית של סראז'. באותו אופן, התמיכה הצרפתית ביוון ובקפריסין הובילה לסכסוך פתוח בין אנקרה לפריז. סכסוך זה, ששורשיו רבים, החמיר בזמן האחרון כשלאחר שנים שבמהלכן תקפו מקרון וארדואן אחד את השני מילולית, תקרית ימית ב-10 ביוני הגבירה את המתח בין המדינות. צרפת טוענת שאניות טורקיות איימו על פריגטה צרפתית בזמן שבמסגרת נאט"ו היא ביקשה לבדוק את הסחורה שעל ספינה בדרך ללוב, מחשש שמדובר בהברחת אמצעי לחימה. טורקיה מצידה ביקשה התנצלות מפריז בטענה שהפריגטה הצרפתית הטרידה את האניות הטורקיות, שנשאו ציוד הומניטרי.

על רקע זה בלטה בדידותה של צרפת. חברות נאט"ו העדיפו להגיב במתינות רבה אחרי התקרית הימית במקום לתמוך בעמדה הצרפתית נגד טורקיה, והתחקיר שהוביל הארגון סוכס בכך שאי אפשר לדעת מי אשם באירוע. ובמישור האירופאי, אף כי איטליה וגרמניה הסכימו להצהרה משותפת עם צרפת בשולי המועצה האירופית האחרונה נגד הברחת אמצעי לחימה ללוב, שיתוף הפעולה בין שלוש המדינות נשאר מינימלי. רומא תומכת בלוב בסראז' במסגרת מדיניות חוץ יותר מאוזנת, וברלין מנסה למנוע הסלמה באזור: היא שימשה למשל כמתווכת בין טורקיה ליוון כשהמתח בין שתייהן גבר בחודש האחרון.

המדיניות הצרפתית במזרח הים התיכון יכולה להשפיע רבות על ישראל. גם אם ירושלים שמרה מרחק מהסכסוך הלובי, מחנה תומכי חפטר כולל את רוב מדינות האזור שאליהן ישראל התקרבה בשנים האחרונות או איתן היא שמרה על יחסים טובים - ערב הסעודית, איחוד האמירויות ומצרים. כך קיימת זהות אינטרסים לפחות חלקית בין ירושלים לפריז לגבי הזירה הלובית. זהות האינטרסים מובהקת יותר קיימת ביניהן בנושא הגז הים תיכוני. ישראל היא חלק מפורום הגז של מזרח הים התיכון, מחויבת עדיין לרעיון בניית צינור האיסטמז, והיא פיתחה יחסים קרובים עם יוון וקפריסין בזמן שיחסיה עם טורקיה בשפל. בעוד טורקיה אימצה קו כוחני במזרח הים התיכון, כניסה למאזן הכוחות של שחקן משמעותי לצד המדינות ההלניות יכולה להשפיע לטובה על ישראל, גם אם עדיין קשה לדעת עד כמה רחוק צרפת מוכנה ללכת כדי להגן על עמדתה מול אנקרה, והאם היא תצליח לשנות את מאזן הכוחות האזורי.

למרות מורכבות היחסים בין צרפת לישראל, אינטרסים משותפים יכולים לשמש בסיס להתקרבות בין המדינות. בה בעת, יכולתה המוגבלת של צרפת לשנות את מאזן הכוחות האזורי לטובתה היא בשורה רעה גם לישראל. מקבלי ההחלטות הישראליים יכולים להפיק לקחים מהתוצאות המדיניות הצרפתית שהיא אכן מופת של מדיניות לא יעילה במזרח הים התיכון. למרות יתרונותיה היחסיים, ההתנהגות האסרטיבית של צרפת, ללא תכנון מדיני מעמיק, ללא עקביות וללא שיתוף פעולה עם בעלות בריתה, הובילה אותה עד כה לכישלונות לקדם את יעדיה באזור סוער זה.